

Andelka Peko,
Osijek

Vesnica Mlinarević,
Osijek

Marija Sablić
Osijek

UDK: 378.14 (497.5)
371.123(493.5)
371.214(497.5)

Učitelj i zahtjevi nastavnih kompetencija prema HNOS-u

Sažetak

U članku se propituje koje su neophodne kompetencije učitelja za suvremenu nastavu.

Svjetski smo da Hrvatska uvodi promjene u odgojno-obrazovni sustav. Upravo je u tijeku i usustavljanje Nacionalnoga kurikula. Zahtijeva se drukčije planiranje, ostvarivanje i vrjednovanje odgojno-obrazovnoga procesa. Postavljaju se zahtjevi za određenim nastavnim kompetencijama učitelja kako bi se uopće mogli ostvariti postavljeni standardi HNOS-a.

Koji su standardi postavljeni u HNOS-u? U kojim mjeri ih može zadovoljiti današnji učitelj? To su pitanja na koja su traženi odgovori u ovome članku. Stoga je kreiran upitnik za učitelje o ostvarivanju odgojno-obrazovnoga procesa prema HNOS-u.

Na osnovi dobivenih pokazatelja možemo utvrditi koje standarde učitelji drže važnima i ostvaruju ih, a koje kompetencije im nedostaju i neophodno ih je dalje razvijati.

Uvod

Živimo u vremenu eksplozije znanja koja je temelj gospodarskog i kulturnog razvitka, kao i kvalitete života pojedinca i društva. Hrvatska je orijentirana prema Europi i razvijenim zemljama svijeta. Bogate zemlje već su napravile skok od industrijskoga društva u doba informatizacije: doba u kojemu će ljudska snaga uma, znanje i kreativnost nastaviti zamjenjivati strojeve i zgrade kao glavno bogatstvo u društvu (Dryden i Vos, 2001., 37). Proces preobrazbe društva ima osnovu u sustavu odgoja i obrazovanja koji treba biti usmjeren prema buduć-

nosti. Stalno poboljšanje ljudskih resursa jamči probitak zemlje, osigurava blagostanje društva i pojedinaca. Osmišljavanje koncepta i strategije promjena jest dugotrajan i složen posao. Nekoliko pokušaja u proteklih deset godina (1991., 1993., 1995.) nisu imali uspjeha. Stoga je Vlada Republike Hrvatske u programu rada od 2000. do 2004. godine, između ostaloga isticala kako su odgoj i obrazovanje strateški razvojni prioriteti za sveukupni razvoj hrvatskoga društva te je potrebno ugrađivati suvremena načela u odgojno-obrazovni proces, a prije svega načela slobode, demokracije, ljudskih prava, otvorenosti, inovativnosti, tolerancije i različitosti (Strugar i sur. 2003). Godine 2005. pokušava se ponovo osmisliti tijek promjena u obrazovnome sustavu Republike Hrvatske, Hrvatskim nacionalnim obrazovnim standardom (HNOS-om).

HNOS je cjeloviti pristup obrazovnom procesu koji obuhvaća ciljeve odgoja i obrazovanja, odgojno-obrazovne sadržaje, očekivane ishode učenja i poučavanja te nastavno okružje (<http://www.opp.hr/HNOS>). Cilj odgoja i obrazovanja jest postupno i prilagodljivo podizanje kakvoće poučavanja, znanja, sposobnosti učenja i odgoja hrvatskoga osnovnog školstva. Uvođenje promjena u odgoj i obrazovanje stalni je dinamičan proces. Stoga HNOS-u nije prethodila uobičajena sveobuhvatna reforma „odozgo“, već je otvoren prostor stalnoj inicijativi i kreativnosti učitelja iz školske prakse i širega kruga znanstvenika i stručnjaka te njihovu konstruktivnom dijalogu (<http://public.mzos.hr>). U tijeku je izrada i Nacionalnoga kurikula. Koji su neophodni zahtjevi koje danas učitelj mora zadovoljiti? Kyriacou (2001) navodi osnovne elemente nastavnih umijeća: nastavnikovo znanje o predmetu, učenicima, kurikulu, nastavnim metodama, utjecaju drugih čimbenika na poučavanje i učenje te znanje o vlastitim nastavnim umijećima, odlučivanje i ponašanje nastavnika sa svrhom poticanja učenja učenika. Zapravo, učitelj je temeljni oslonac i najvažniji čimbenik procesa odgoja i obrazovanja, ishodište eksplicitnih i implicitnih transfera znanja, stajališta, vrijednosti, prosudbi, stereotipa, motiva i pozitivnih ili negativnih radnih, stvaralačkih i životnih usmjerenja. Učitelj je ukratko ishodište namjernih i nenamjernih refleksija koje oblikuju profil učenikovih spoznaja, usvojenoga znanja i svekolikih životnih koncepcija (Mijatović, 2002, 57). Dakle, učitelj ima važnu ulogu u postavljanju jasnih i ostvarivih obrazovnih ciljeva u konkretnim uvjetima. Na temelju obrazovnih ciljeva, učitelj može odrediti konkretne obrazovne standarde. Niinisto (1996., 148) današnjega učitelja vidi, prije svega, kao inicijatora promjena (*change agent*). Budući da je učitelj pokretač, jasno je da je on preduvjet uspjeha u obrazovanju. Hargreaves (2000) polazi od uvjeta koji proizlaze iz postmodernoga društva sa svim običajnim atributima i upozorava na konfliktnost procesa profesionalizma (raditi kvalitetno u skladu sa standardima). Stoga je obrazovanje za učiteljsko zvanje i sustavno stručno usavršavanje, prioritet u procesu ostvarivanja postavljenih zahtjeva prema HNOS-u. Danas se od učitelja zahtijeva drukčije planiranje, ostvarivanje i vrjednovanje odgojno-obrazovnoga procesa (Peko i Sablić, 2005).

Osnovni je cilj ovoga istraživanja utvrditi koje standarde učitelji drže važnima i ostvaruju ih, a koje kompetencije im nedostaju i neophodno ih je dalje razvijati za ostvarivanje odgojno-obrazovnoga procesa prema HNOS-u. Naša osnovna pretpostavka u istraživanju jest da učitelji nisu dovoljno pripremljeni za ostvarivanje standarda postavljenih HNOS-om.

Metoda

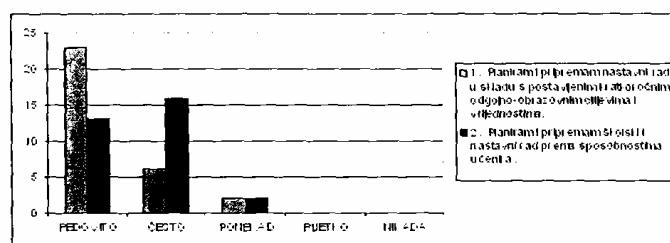
U ovom istraživanju koje je provedeno početkom 2007. godine, sudionike čine 31 učiteljica iz tri osnovne škole na području grada Osijeka i to: OŠ Franje Krežme, OŠ Retfala i OŠ Tina Ujevića. Instrument je istraživanja Upitnik o ostvarivanju postavljenih standarda prema HNOS-u (Prilog). Upitnik sadrži 16 pitanja o planiranju i pripremanju za nastavni rad, školskom i nastavnom ozračju, odabiru i primjeni nastavnih oblika, metodama i sredstvima usmjerenim potrebama učenika te vrjednovanju učeničkoga i učiteljeva osobnoga rada, a procjenjivani su na vrijednosnoj ljestvici od pet stupnjeva. Pri obradi podataka korištena je univarijatna (frekvencije i postotci) i bivarijatna analiza (analiza varijance i Post hoc analiza).

Rezultati i rasprava

Odgovori učitelja grupirani su u osnovnih pet kategorija, obrađeni i analizirani.

Rezultati istraživanja pokazuju (grafikon 1.) da se učitelji "redovito" (23) pripremaju za nastavni rad i planiraju u skladu s postavljenim kratkoročnim odgojno-obrazovnim ciljevima. Paralelno "često" (16) planiraju i pripremaju nastavni rad usmjeren sposobnostima učenika.

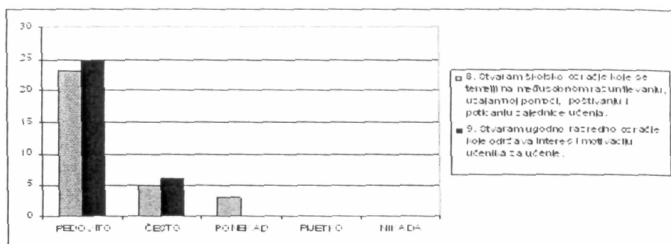
Grafikon 1. Rezultati o planiranju i pripremanju učitelja za nastavni rad

Rezultati pokazuju da učitelji češće planiraju i pripremaju nastavni rad u skladu s postavljenim kratkoročnim odgojno-obrazovnim ciljevima, a rjeđe prema sposobnostima učenika,

Iz grafikona 2. koji ukazuje na stvaranje školskoga i razrednoga ozračja utemeljih na međusobnom razumijevanju, uzajamnoj pomoći, poštivanju i poticanju zajednice učenja razvidna je preferencija odgovora "redovito" (23, 25).

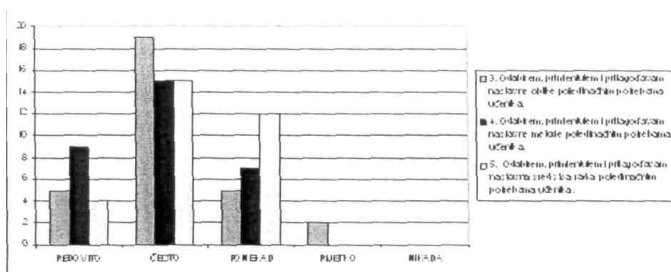
Grafikon 2. Rezultati o školskom i razrednom ozračju

Možemo zaključiti da učitelji daju podjednaku važnost stvaranju školskog i razrednoga ozračja.

Usmjerenost učitelja prema odabiru, primjeni i prilagodbi nastavnih oblika, metoda i sredstava prema potrebama učenika, vidljiva je u grafikonu 3.

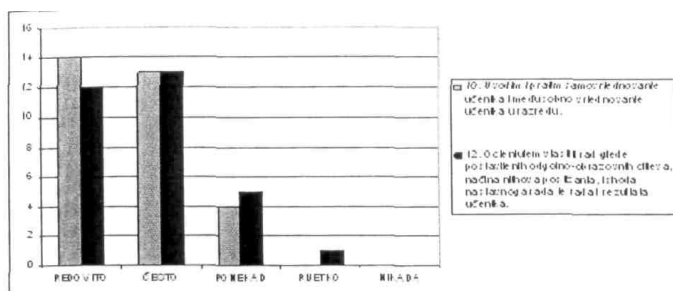
Grafikon 3. Rezultati o primjeni oblika, metoda i sredstava prema potrebama učenika

Navedeni rezultati pokazuju usmjerenost učitelja prema "čestom" odabiru i primjeni nastavnih oblika (19), a manje metoda (15) i sredstava (15) prema pojedinačnim potrebama učenika. Može se zaključiti da se manje uvažavaju potrebe, interesi i mogućnosti svakog pojedinog učenika, a HNOS upravo traži školu usmjerenu učeniku.

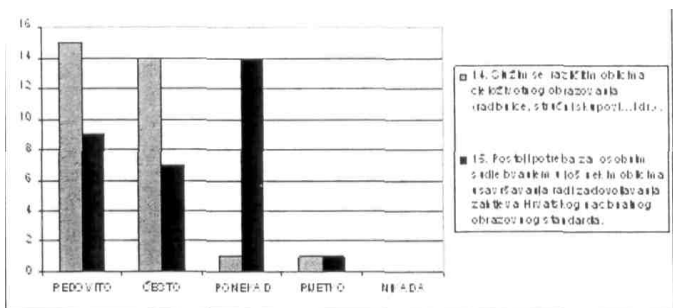
Grafikon 4. prikazuje rezultate o samovrjednovanju učeničkoga i učiteljeva osobnoga rada.

Grafikon 4. Rezultati o vrjednovanju učeničkog i vlastitog rada

Rezultati pokazuju značajno usmjerenje učitelja prema uvođenju i proučenju samovrjednovanja učenika i međusobnog vrjednovanja učenika u razredu. Dominantne kategorije su "redovito" (14) i "često" (13). U kategorijama vrjednovanja osobnoga rada javljaju se kategorije "ponekad" (5) i "rijetko" (1). Sljedeći grafikon ukazuje na potrebe učitelja za cjeloživotnim učenjem.

Grafikon 5. Osposobljavanje za cjeloživotno učenje

Rezultati pokazuju da su odgovori pretežno raspoređeni u kategorije „redovito“ (14) i „često“ (13). Učitelji su usmjereni prema oblicima stručnoga usavršavanja kao što su radionice i stručni skupovi. Manje je izražena potreba za još nekim oblicima usavršavanja radi zadovoljavanja zahtjeva HNOS-a, u dominantnoj kategoriji "ponekad" (14).

Odgovori u 16. pitanju govore da je 19% učitelja pohađalo dopunski učiteljski studij. Najčešći su oblik cjeloživotnoga obrazovanja skupovi Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, Agencije za odgoj i obrazovanje (29%) te

Županijska vijeća (16%). U seminaru čitanje i pisanje za kritičko mišljenje sudjelovalo je 7% učitelja. Učitelji OŠ Retfala (4%) bili su uključeni u seminar Korak po korak koji je bio organiziran na razini škole,

Kako postoji potreba za sudjelovanjem u još nekim oblicima stručnoga uavršavanja radi zadovoljavanja zahtjeva HNOS-a, 12% učitelja dopisivalo je još neke oblike cjeloživotnoga obrazovanja na kojima su sudjelovali. Naveli su interaktivnu stvarnu školu, djelotvorno roditeljstvo te skupove u organizaciji strukovnih udruga, ali bez navođenja tema.

Analiza varijance pokazala je da kod tvrdnje: Odabirem, primjenjujem i prilagođavam nastavna sredstva rada pojedinačnim potrebama učenika, postoji statistički značajna razlika između ispitanih škola. ($F=3,057$, $p=0,06$). Post hoc analiza (Tuckey) pokazala je da je razlika značajna između OŠ Tina Ujevića i OŠ Retfala u korist OŠ Tina Ujevića. Ovi podatci govore kako učitelji OŠ Retfala više odabiru, primjenjuju i prilagođavaju nastavne oblike pojedinačnim potrebama učenika.

Analiza varijance pokazala je da kod tvrdnje: Odabirem, primjenjujem i prilagođavam nastavne metode rada pojedinačnim potrebama učenika, postoji statistički značajna razlika ($F=11,589$, $p=0,000$). Post hoc analiza (Tuckey) pokazala je kako postoji statistički značajna razlika između OŠ Retfala u odnosu na osnovne škole Tina Ujevića i Franje Krežme. Učitelji OŠ Retfala više odabiru, primjenjuju i prilagođavaju nastavne metode pojedinačnim potrebama učenika, nego učitelji drugih dviju škola.

Analiza varijance pokazala je kako postoji statistički značajna razlika i kod tvrdnje: Planiram i ostvarujem projektnu nastavu, ($F=4,372$, $p=0,02$). Post hoc analiza (Tuckey) pokazala je kako postoji statistički značajna razlika između OŠ Franje Krežme i osnovnih škola Retfala i Tina Ujevića. Nastavnici OŠ Franje Krežme planiraju i ostvaruju projektnu nastavu više nego nastavnici drugih dviju škola.

Analiza varijance pokazala je kako postoji statistički značajna razlika i kod tvrdnje: Služim se sustavnim metodama prikupljanja podataka o svojem radu koji mi pomažu u budućem planiranju ($F=5,270$, $p=0,01$). Post hoc analiza (Tuckey) pokazala je kako postoji statistički značajna razlika između OŠ Retfala i osnovnih škola Franje Krežme i Tina Ujevića. Učitelji OŠ Retfala više primjenjuju sustavne metode prikupljanja podataka o svojem radu koji im pomažu u budućem planiranju, nego učitelji drugih dviju škola.

Zaključak

Učitelji su temeljni oslonac odgoja i obrazovanja i ako želimo stvarno iznoviti naš obrazovni sustav, nužno im je obratiti posebnu pozornost. Valja u po-

stojeće promjene obrazovnog sustava ugraditi i kontinuirano osposobljavanje učitelja za postavljene standarde koje zahtijeva HNOS.

Osnovni cilj provedenoga istraživanja bio je utvrditi koje standarde učitelji drže važnima i ostvaruju ih, koje kompetencije im nedostaju i neopodno ih je dalje razvijati za ostvarivanje odgojno-obrazovnog procesa prema HNOS-u.

Rezultati prikazani u ovome radu u skladu su s pretpostavkom da učitelji nisu dovoljno pripremljeni za ostvarivanje standarda postavljenih HNOS-om.

Učiteljima su jasni primarni ciljevi. Oni redovito i često planiraju i pripremaju nastavni rad u skladu s postavljenim kratkoročnim ciljevima, a manje prema pojedinačnim sposobnostima učenika. Percipiraju kako "redovito" (najčešća frekvencija) stvaraju školsko i razredno ozračje koje se temelji na međusobnom razumijevanju, uzajamnoj pomoći, poštivanju i poticanju zajednice učenja. Najfrekventnija kategorija je "Često" u odnosu na primjenu nastavnih oblika prema potrebama učenika. Manje se prilagođavaju metode i nastavna sredstva potrebama djece. Rezultati pokazuju i značajno usmjerenje učitelja poticanju samovjrednovanja i međusobnog vrjednovanja učenika u razredu. Učitelji manje koriste samovjrednovanje osobnoga rada. Istraživanje ukazuje da učitelji iskazuju potrebu za dodatnim oblicima cjeloživotnoga usavršavanja, ali ne često. Smatraju dostatnim svoje stručne skupove za koje misle da ih adekvatno pripremaju u ostvarivanju postavljenih zahtjeva. Iz rezultata je vidljivo da se tri ispitivane osječke gradske škole statistički značajno razlikuju u odabiru, primjeni i prilagodbi nastavnih sredstava, nastavnih metoda, ostvarivanju projektne nastave te u primjenjivanju sustavnih metoda prikupljanja podataka o svojem radu kao osnovi za buduće planiranje nastavnoga rada.

Svjesni smo kako uspjeh promjena ovisi o kakvoći izobrazbe i trajnom stručnom usavršavanju učitelja. Početno obrazovanje, pripravništvo i kontinuirano stručno usavršavanje učitelja postaju prioritetima u procesu unaprjeđivanja odgojno-obrazovnog sustava Republike Hrvatske. Važno je ustrajati na postavljenim zahtjevima kako se i dalje u Hrvatskoj ne bi ponavljalo da su mnoge naše škole dobre škole „da je danas 1965.“ i kako su postale takve, jer je društvo sklono donositi zaključke o budućnosti gledajući u retrovizor (Stoll i Fink, 2000).

Literatura:

- Dryden, G., Vos, J. (2001), *Revolucija u učenju*, Zagreb, Educa.
Hargreaves, A. (2000), *Four Ages of Professionalism and Professional Learning*, U: *Teachers and Teaching*, Vol. 6 (2); 151-182.
Hrvatski nacionalni obrazovni standard moja nova škola (2006), Zagreb, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta RH.
Kyriacou, C. (2001), *Temeljna nastavna umijeća*, Zagreb, Educa

Jiinisto, K. (1996), Change Agent Teacher - Becoming a Teacher in a Developing Organisation. U: Telia, Seppo (ed). Teacher education in Finland. Helsinki: University of Helsinki, 145-150.

Mijatović, A. (2002), Obrazovna revolucija i promjene hrvatskoga školstva, Zagreb, Hrvatski zemljopis.

Peko, A., Sablić, M. (2005), Teaching as (non)mutual process, u: Peko, A. (ur.), Contemporary teaching, Osijek, Filozofski fakultet u Osijeku.

Stoll, L., Fink, D. (2000), Mijenjajmo naše škole, Zagreb, Educa.

Strugar, V., i sur. (2003), Strateški ciljevi i program razvoja odgoja i obrazovanja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, Vlada Republike Hrvatske i Ministarstvo prosvjete i sporta RH.

<http://public.mzos.hr,12.01.2007>

<http://www.opp.hr/HNOS.ppt,12.01.2007>

Teacher and teaching competence requirements towards CNES

Summary

This article is about teachers competences required in contemporary teaching. We are aware of changes in Croatian educational system. National curriculum is in process at the moment. It demands different planning, realization and evaluation of educational system. There are required teacher competences that CNES needs to reach its standards.

What are CNES's standards? Does a nowadays teacher reach CNES's standards? In this article we are looking for answers to those questions. We have made a Questionnaire for Teachers about reaching educational Process towards CNES. When we get the results to the questionnaire we will know which standards are important to teachers and the realization of those standards, and which competences are missing and need to be developed.

Prilog:

UPITNIK ZA UČITELJE O OSTVARIVANJU POSTAVLJENIH STANDARDA PREMA HNOS-u	REDOVITO	ČESTO	PONEKAD	RJETKO	NIKADA
1. Planiram i pripremam nastavni rad u skladu s postavljenim kratkoročnim odgojno-obrazovnim ciljevima i vrijednostima.	1	2	3	4	5
2. Planiram i pripremam školski i nastavni rad prema sposobnostima učenika.	1	2	3	4	5
3. Odabirem, primjenjujem i prilagođavam nastavne oblike pojedinačnim potrebama učenika.	1	2	3	4	5
4. Odabirem, primjenjujem i prilagođavam nastavne metode pojedinačnim potrebama učenika.	1	2	3	4	5
5. Odabirem, primjenjujem i prilagođavam nastavna sredstva rada pojedinačnim potrebama učenika.	1	2	3	4	5
6. Uvažavam učenikova predznanja i neposredno iskustvo.	1	2	3	4	5
7. Planiram i ostvarujem projektnu nastavu.	1	2	3	4	5
8. Stvaram školsko ozračje koje se temelji na međusobnom razumijevanju, uzajamnoj pomoći, poštivanju i poticanju zajednice učenja	1	2	3	4	5
9. Stvaram ugodno razredno ozračje koje održava interes i motivaciju učenika za učenje.	1	2	3	4	5
10. Uvodim i pratim samovrjednovanje učenika i međusobno vrjednovanje učenika u razredu.	1	2	3	4	5
11. Izvješćujem roditelje o učenikovom napretku i razvoju.	1	2	3	4	5
12. Ocjenjujem vlastiti rad glede postavljenih odgojno-obrazovnih ciljeva, načina njihova postizanja, ishoda nastavnoga rada te rada i rezultata učenika.	1	2	3	4	5
13. Služim se sustavnim metodama prikupljanja podataka o mojemu radu koji mi pomažu u budućem planiranju.	1	2	3	4	5
14. Služim se različitim oblicima cjeloživotnog obrazovanja (radionice, stručni skupovi... i dr.).	1	2	3	4	5
15. Postoji potreba za osobnim sudjelovanjem u još nekim oblicima usavršavanja radi zadovoljavanja zahtjeva HNOS-a.	1	2	3	4	5

16. Izdvojite oblike cjeloživotnoga obrazovanja u kojima ste bili sudionici:

- a) dopunski učiteljski studij
- b) skupovi Ministarstva znanosti, prosvjete i sporta (Agencija za odgoj i obrazovanje)
- c) županijska vijeća
- d) čitanje i pisanje za kritičko mišljenje
- e) korak po korak
- f) _____